SVEA HOVRÄTT
Avdelning 07
071426

DOM
2022-12-08
Stockholm

Mål nr
T 4011-21

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE
Stockholms tingsrätts dom 2021-03-04 i mål T 15871-19, se bilaga A

PARTER

Klagande och motpart
Svenska Transportarbetareförbundet, 802003-5476
Box 714
101 33 Stockholm

Ombud: Förbundsjuristerna Anne Alfredson och Annett Olofsson
LO-TCO Rättsskydd AB
Box 1155
111 81 Stockholm

Klagande och motpart
Mats Fredlund, 19650519-9098
Kengisgatan 23
981 33 Kiruna

Ombud: Advokaterna Jenny Fugleberg och Anders Elvingsson
Fugleberg Advokater AB
Västergatan 1
211 21 Malmö

SAKEN
Uteslutning ur fackförening m.m.

HOVRÄTTENS DOMSLUT

1. Hovrätten fastställer tingsrättens dom.

2. Hovrätten förpliktar Svenska Transportarbetareförbundet att ersätta Mats Fredlund för hans rättegångskostnader med 222 949 kr, varav 149 521 kr avser ombudsarvode, jämte ränta på beloppet enligt 6 § räntelagen från dagen för denna dom till dess betalning sker.

Postadress	Besöksadress	Telefon	Telefax	Expeditionstid
Box 2290 103 17 Stockholm	Birger Jarls Torg 16	08-561 670 00 08-561 670 50 **E-post**: svea.hovratt@dom.se www.svea.se		måndag – fredag 09:00–16:30

YRKANDEN I HOVRÄTTEN

Svenska Transportarbetareförbundet (Förbundet) har yrkat att hovrätten ska

- avslå Mats Fredlunds talan om ogiltigförklaring av Förbundets beslut om uteslutning av honom,
- befria Förbundet från skyldigheten att ersätta Mats Fredlunds rättegångskostnader i tingsrätten, och
- förplikta Mats Fredlund att ersätta Förbundets rättegångskostnader i tingsrätten jämte ränta.

Mats Fredlund har yrkat att hovrätten ska förplikta Förbundet att till honom betala skadestånd med 100 000 kr jämte ränta enligt 6 § räntelagen från den 9 december 2019 till dess betalning sker.

Parterna har motsatt sig varandras ändringsyrkanden. Förbundet har även i hovrätten förklarat sig kunna godta endast ränteyrkandet såsom skäligt i och för sig.

Parterna har yrkat ersättning för sina rättegångskostnader i hovrätten.

HOVRÄTTENS DOMSKÄL

Målet handlar om Förbundets beslut om uteslutning av Mats Fredlund, fattat av förbundsstyrelsen den 19 februari 2019 och fastställt av Förbundsrådet den 22 maj samma år.

Parterna har åberopat samma omständigheter och utvecklat sin talan på i huvudsak samma sätt som i tingsrätten. Mats Fredlund har dock i hovrätten frånfallit andrahandsgrunden för sitt skadeståndsyrkande.

Förbundet har beträffande den rättsliga grunden för domstolens prövning av beslutet anfört att föreningsfriheten får begränsas endast genom lag och att sådant lagstöd saknas. Vad gäller Högsta domstolens domar från 1930- och 40-talen, som gällt domstols rätt att göra en materiell prövning av en fackförenings uteslutningsbeslut, har Förbundet anfört att dessa måste ses i ljuset av den samhällsutveckling som har skett.

Enligt Förbundet hade det fackliga medlemskapet vid den tiden en annan betydelse än vad det har nu. Utvecklingen har enligt Förbundet lett till att även arbetstagare som inte är medlemmar i en fackförening har skydd bl.a. då det finns en skyldighet för en arbetsgivare att tillämpa kollektivavtal på alla arbetstagare och att alla arbetstagare får del av kollektivavtalade försäkringar. Förbundet har även framhållit att det inte har något uppdrag åt det offentliga och att det finansieras av medlemmarna.

Enligt Förbundet har fackliga organisationer ett skydd för sin autonomi, innefattande att självständigt bestämma organisationens ändamål och syfte. Föreningsfriheten som följer av regeringsformen, ILO-konventionen och Europakonventionen omfattar enligt Förbundet rätten att ansluta sig till, vara medlem i och vara verksam i en förening utan inblandning från myndigheternas sida. Förbundet har härvid hänvisat till Europadomstolens praxis (bl.a. målen *Associated Society of Locomotive Engineers & Firemen [ASLEF] v. the United Kingdom* no. 11002/05, 27 February 2007, och *Vlahov v. Croatia* no. 31163/13, 5 May 2022). Förbundet har anfört att hovrätten är förhindrad att göra en materiell prövning av det i målet aktuella beslutet att utesluta Mats Fredlund med hänvisning till nyss nämnda avgöranden. Vidare har Förbundet anfört att en tolkning av Förbundets stadgar ska ske med beaktande av dessa avgöranden och att en objektiv tolkning skulle innebära ett ingrepp i Förbundets självbestämmanderätt och autonomi.

Förbundet har vidare betonat vikten av förståelsen för dess demokratiska uppbyggnad och har i denna del anfört bl.a. följande. Det finns stadgar och högsta beslutande organ är kongressen (§ 22 i stadgarna), som sammanträder vart femte år. Vid kongressen läggs inriktningen för Förbundet fast och medlemmarna i Förbundet är representerade genom valda kongressombud. Det är kongressen som i förekommande fall fattar beslut om stadgeändringar. Vid kongressen utses förbundsstyrelse och förbundsråd för kommande period under vilken de fattar beslut för medlemmarnas räkning och tolkar stadgarna. Förbundets verksamhet och värdegrund utgår från stadgarna som beslutas gemensamt på kongresserna.

Parterna har lagt fram samma utredning i hovrätten som i tingsrätten. Hovrätten har tagit del av förhören med Mats Fredlund, Lars Mikaelsson, Mattias Karlsson, Tommy Iseskog och Clas Linder genom uppspelning av ljud- och bildfiler från huvudförhandlingen i tingsrätten.

Har domstolen rätt att pröva beslutet om uteslutning?

Förbundet har alltså i hovrätten ifrågasatt den rättsliga grunden för domstolens prövning av beslutet.

Hovrätten konstaterar liksom tingsrätten att det saknas lagfästa regler gällande ideella föreningar och deras relationer till de egna medlemmarna, däribland frågan i vilken utsträckning ett beslut om uteslutning av medlem kan bli föremål för prövning i domstol. Frågan har överlämnats åt domstolarna att bestämma enligt allmänna rättsprinciper.

Som tingsrätten redogjort för har Högsta domstolen i ett flertal avgöranden slagit fast att ett beslut om uteslutning ur fackföreningar, liksom ur andra organisationer där medlemskapet bedöms ha betydelse för utövande av yrkesverksamhet eller annars i ekonomiskt hänseende, kan prövas av domstol inte bara i formellt utan även i sakligt hänseende (se NJA 1998 s. 293 med där gjorda hänvisningar). I detta avgörande uttalade Högsta domstolen att medlemskap i en förening, vars medlemskap är av praktisk och ekonomisk betydelse, innebär att medlemmen inrättar sig efter det rättsförhållande som kommit till stånd genom medlemskapet. Medlemmen får genom medlemskapet ett befogat anspråk på att inte utan skäl behöva drabbas av de konsekvenser som följer av ett förlorat medlemskap. Högsta domstolen fann därmed att det fanns ett påtagligt behov av rättsskydd för den enskilde medlemmen och att ett beslut om uteslutning ska kunna sakprövas i domstol.

Enligt hovrätten står det klart att medlemskap i en fackförening är av ekonomisk och praktisk betydelse för den enskilde medlemmen, även om betydelsen har förändrats över tid i takt med de förändringar som gjorts i regleringen av arbetsmarknaden och samhällsutvecklingen i övrigt. Detta innebär att det alltjämt för den enskilde medlemmen finns ett behov av att kunna få ett beslut om uteslutning prövat i domstol.

Mot den enskilde medlemmens rättigheter ska dock vägas föreningens intresse av att själv få besluta vilka som ska få vara medlemmar.

I de mål som Förbundet hänvisat till har Europadomstolen uttalat att en fackförening ska vara fri att välja sina medlemmar. Rätten att ansluta sig till en fackförening kan således inte tolkas som att det finns en generell rätt att få bli medlem i en fackförening utan beaktande av den aktuella fackföreningens interna regler. Fackföreningar som utövar sin föreningsfrihet enligt artikel 11 Europakonventionen är således fria att, i enlighet med sina interna regler, bestämma över vilka som ska få vara medlemmar (se bl.a. *Associated Society of Locomotive Engineers & Firemen [ASLEF] v. the United Kingdom*, citerat ovan, § 39 och *Vlahov v. Croatia*, citerat ovan, § 60). För att rätten till föreningsfrihet ska vara effektiv för den enskilde är dock staten skyldig att skydda den enskilde mot missbruk av fackförbundets dominerande ställning. Missbruk kan bl.a. föreligga om ett beslut om uteslutning inte är förenligt med fackförbundets egna regler, är godtyckligt eller skulle leda till mycket allvarliga konsekvenser för den enskilde (se *Cheall v. the United Kingdom* (Commission decision), 13 May 1985; *Johansson v. Sweden*, Commission decision, 7 May 1990; *Associated Society of Locomotive Engineers & Firemen [ASLEF] v. the United Kingdom*, citerat ovan, § 43). Inblandning från statens sida i en organisations interna angelägenheter kan därmed inte uteslutas då en uteslutning i sig kan innebära en kränkning av föreningsfriheten för den enskilde. Vidare måste den enskildes rätt till prövning av frågan om uteslutning enligt artikel 6 i Europakonventionen beaktas (se *Lovrić v. Croatia*, no. 38458/15, 4 April 2017, §§ 54 och 72).

Mot denna bakgrund finner hovrätten att uteslutningsbeslutet kan sakprövas i domstol.

Hovrätten inleder, liksom tingsrätten, med att pröva frågan om uteslutningsbeslutets förenlighet med Förbundets stadgar. Först om Förbundet visat att det förelegat sådant stöd aktualiseras bedömningen av frågan om Förbundets beslut att utesluta Mats Fredlund har stridit mot dennes föreningsfrihet – och den därmed sammanhängande avvägningen mot Förbundets föreningsfrihet innebärande bl.a. rätten att besluta vem som har rätt att vara medlem i föreningen.

Ska Förbundets beslut att utesluta Mats Fredlund ogiltigförklaras?

Bevis- och åberopsbörda

Hovrätten ansluter sig till vad tingsrätten kommit fram till beträffande hur prövningen bör ske och vidare att det är Förbundet som har såväl åberops- som bevisbördan för att Förbundet haft rätt att utesluta Mats Fredlund.

Tolkningen av Förbundets stadgar

Som tingsrätten redogjort för har det i rättsfall från Högsta domstolen som gällt domstols rätt att göra en materiell prövning av en fackförenings uteslutningsbeslut uttalats att prövningen ska ske enligt avtalsrättsliga principer, varvid stadgarna betraktas som ett led i det rättsförhållande mellan medlemmen och föreningen som bildats genom medlemskapet. Högsta domstolen har utifrån dessa förutsättningar prövat huruvida den uteslutne gjort sig skyldig till något som enligt föreningens stadgar berättigat föreningen att utesluta honom (se NJA 1990 s. 687 och 1998 s. 293).

Vid denna prövning är, som tingsrätten funnit, föreningens stadgar att likna vid ett standardavtal innebärande att medlemmar i praktiken har att acceptera stadgarna som de föreligger. Det talar för att oklarheter med avseende på bestämmelser i stadgarna i en tvist mellan föreningen och medlemmen bör tolkas till medlemmens förmån.

Parterna är oense om hur tolkningen av Förbundets stadgar bör ske. Förbundet har i hovrätten framhållit att en objektiv tolkning skulle strida mot Förbundets rätt enligt bl.a. Europakonventionen att själv ordna sina inre angelägenheter.

Det finns visst stöd för att en ideell förening bör vara relativt fri att tolka sina stadgar på det sätt den finner lämpligt. I rättsfallet NJA 1987 s. 394 uttalade Högsta domstolen, med utgångspunkt i synsättet att ideella föreningar bör ha förhållandevis stor frihet att utan ingripanden utifrån själva ordna sina angelägenheter, att ett fackförbunds bedömning av omfattningen av dess ändamål enligt stadgarna måste tillmätas stor betydelse. Det avgörandet gällde frågan om ett av förbundet fattat beslut om att träffa avtal om kollektiv hemförsäkring för medlemmarna var förenligt med

förbundets ändamål och rörde således omfattningen av den ideella föreningens verksamhetsmål.

Högsta domstolen har, när fråga var om en styrelse i en ekonomisk förening kunde hållas skadeståndsansvarig för en obefogad uteslutning, dock uttalat att tolkningen av föreningens stadgar ska ske på ett objektivt sätt med beaktande av vad som med normalt språkbruk kan anses ligga inom föreningens ändamål (NJA 2016 s. 962).

Tingsrätten har funnit att skälen för att ge ett förbund utrymme för en friare tolkning gör sig gällande med mindre styrka när det som i ett fall som detta är fråga om en för den enskilde medlemmen så allvarlig åtgärd som uteslutning ur den ideella föreningen. Med beaktande av den ekonomiska betydelse ett medlemskap i en fackförening har och de påtagliga konsekvenser som en uteslutning kan medföra för den enskilde medlemmen framträder vid denna avvägning starkare skäl för en objektivt grundad tolkning av stadgarna än annars resonerade tingsrätten med stöd i doktrin.

Tingsrätten fann att detta gällde i synnerhet när den uteslutningsgrund som var föremål för tolkning var av subjektivt slag. Om föreningen skulle ges för stor frihet att skönsmässigt bestämma vilka slags beteenden som skulle vara att hänföra till en subjektiv uteslutningsgrund skulle det innebära att domstol i praktiken inte skulle kunna pröva beslutet på materiell grund i enlighet med vad som fastslagits i rättspraxis.

Hovrätten, som i stora delar instämmer i tingsrättens resonemang, finner emellertid bl.a. mot bakgrund av 1987 års rättsfall att även den internpraxis som Förbundet åberopat till stöd för sin tolkning av stadgarna bör kunna ges betydelse vid en tolkning av de i målet aktuella stadgebestämmelsernas innebörd.

När det gäller en ideell förenings interna relationer måste emellertid, såsom även tingsrätten funnit, föreningens intresse av att själv fritt ordna sina angelägenheter vägas mot medlemmens intresse av att vid en granskning av stadgarna kunna förutse vad som rimligen kan komma att läggas medlemmen till last i uteslutningshänseende. Tolkningen av stadgarna ska mot denna bakgrund ske på objektiva grunder. I det ligger att tolkningen av stadgarna ska ske med utgångspunkt i dess ordalydelse. Eftersom den

objektiva tolkningen sker utifrån stadgar som Förbundet själv antagit och med beaktande av såväl den enskilde medlemmens som fackföreningens rättigheter och intressen anser hovrätten inte att en sådan tolkning innebär en begränsning av föreningsfriheten som följer bl.a. av artikel 11 Europakonventionen.

I de för prövningen aktuella stadgarna föreskrivs följande. Enligt § 2 andra stycket ska Förbundet, när det fullgör sin uppgift att tillvarata medlemmarnas intressen på arbetsmarknaden och inom näringslivet samt även i övrigt, verka för en samhälls-utveckling på grundval av bl.a. alla människors lika värde. Enligt § 11 mom. 2 d kan medlem som bedriver eller stöder sådan verksamhet som är oförenlig med organisationens ändamål eller på annat sätt uppträder illojalt uteslutas ur Förbundet.

Förbundet har gjort gällande att Sverigedemokraternas verksamhet inte är förenlig med Förbundets stadgeenliga målsättning att verka för en samhällsutveckling på grundval av alla människors lika värde och att Mats Fredlund, genom att aktivt företräda Sverigedemokraternas politik, därmed stöder verksamhet som är oförenligt med Förbundets ändamål, varför grund för uteslutning förelegat enligt stadgarna.

Förbundets tolkning av sina stadgar framgår av tingsrättens dom på s. 13−19 under rubriken ”Avtalsförhållandet mellan en medlem och en förening – tolkningen av Förbundets stadgar”. Förbundets syn på betydelsen av ett medlemskap i Förbundet beskrivs i tingsrättens dom på s. 13 men även s. 17−19 under rubriken ”Skadestånd”.

Förbundet har lagt fram muntlig och skriftlig bevisning till styrkande av den tolkning det över tid har gjort av de aktuella bestämmelserna i stadgarna i förhållande till medlemmar som aktivt företräder Sverigedemokraternas politik. Enligt Förbundet är stadgarna klara och förutsebara, inte minst mot bakgrund vad som förekommit under kongresserna. Förbundet har vidare anfört att Mats Fredlund, i samband med att hans uteslutningsärende öppnades, fick möjlighet att frånsäga sig sitt uppdrag för Sverigedemokraterna för att i stället kunna kvarstå som medlem i Förbundet.

I Förbundets tolkning av stadgarna ligger alltså att dess kongress år 1997 beslutade att förbundsstyrelsen skulle arbeta för ett förbund fritt från nazism. Frågan om markering

mot rasism och främlingsfientlighet var uppe även vid Förbundets kongress år 2007. Då framfördes att det fanns anledning att förtydliga stadgarna ”både i förhållande till Sverigedemokraterna och i förhållande till andra partier eller organisationer med extrema åsikter, vilka står i konflikt med Förbundets ideologi och målsättningar”. Förbundsstyrelsen anförde vid denna kongress att styrelsen, sedan det blev känt att det fanns medlemmar i förbundet som hade politiska uppdrag för Sverigedemokraterna, behandlat ärenden om uteslutning i den mån och takt som avdelningarna hemställt därom och vidare att flera medlemmar sedan år 2004 uteslutits på denna grund. Vid kongressen år 2007 antogs också ett särskilt uttalande angående alla människors lika värde.

Vid 2012 års kongress beslöts, på förslag från Förbundsstyrelsen, att stadgarna skulle tillföras en att-sats om människors lika värde i § 2 andra stycket. Sedan den 1 januari 2013 har denna paragraf i Förbundets stadgar lydelsen att Förbundets uppgift är att bl.a. verka för en samhällsutveckling på grundval av alla människors lika värde.

Förbundet har vidare anfört att det konsekvent tolkat sina stadgar på så sätt att grund för uteslutning föreligger av medlem som aktivt företräder Sverigedemokraternas politik. Förbundet har sedan år 2004 konsekvent uteslutit medlemmar som har politiska uppdrag för Sverigedemokraterna. Besluten om uteslutning har byggt på en tolkning av stadgarna i två avseenden; dels huruvida Sverigedemokraterna är en organisation som bedriver sådan verksamhet som är oförenlig med Förbundets ändamål, dels huruvida medlemmen i fråga ”bedriver eller stöder” den med Förbundets ändamål oförenliga verksamheten. Tolkningen har gjorts mot bakgrund av bl.a. Sverigedemokraternas partiprogram samt offentliga uttalanden och åsiktsyttringar i media som gjorts av ledande företrädare för partiet. Förbundet har vid denna tolkning funnit att Sverigedemokraterna är att betrakta som en verksamhet som inte är förenlig med vad som anges i Förbundets stadgar om att det ska verka för en samhälls-utveckling på grundval av alla människors lika värde.

Av vittnesförhöret med Lars Mikaelsson har framkommit bl.a. att uteslutningsärenden vanligen inleds med att en medlem, ofta på en lokal avdelning, uppmärksammar att en annan medlem är aktiv i Sverigedemokraterna vilket leder till en hemställan från

avdelningen till Förbundet om att ett uteslutningsärende ska öppnas. Detta ligger i linje med vad Förbundsstyrelsen anförde vid 2007 års kongress, att styrelsen behandlat ärenden om uteslutning i den mån och takt som avdelningarna hemställt därom.

Av vittnesförhöret med Clas Linder har framkommit bl.a. att uteslutningsärenden förekommit endast beträffande aktiva företrädare för Sverigedemokraterna och att inga andra organisationer prövats mot Förbundets stadgar. Det har också framkommit att man vid 2007 och 2012 års kongresser diskuterat förtydliganden av vad som avses med de allmänt hållna skrivningarna om alla människors lika värde och varför förbundsstyrelsen och sedermera kongressen föredragit de mer allmänt hållna skrivningarna.

Hovrätten konstaterar inledningsvis att det inte av stadgarnas ordalydelse framgår att en medlem riskerar att uteslutas ur Förbundet om den aktivt företräder Sverigedemokraterna. Det förhållandet att en medlem upplyses därom i samband med öppnandet av ett uteslutningsärende medför inte heller att stadgarna kan anses tydliga eller förutsägbara. Det har beträffande stadgarnas formulering i aktuellt hänseende framkommit att dessa, efter motioner, diskuterats vid kongresserna år 2007 och 2012 i fråga om tydlighet och konkretion. Mot denna bakgrund finner hovrätten att det vid en granskning av stadgarna inte kunnat förutses vad som rimligen kan komma att läggas en medlem till last i uteslutningshänseende. Då det inte heller är visat att Mats Fredlund känt till Förbundets kongressuttalanden eller praxis får prövningen ske med utgångspunkt i den tolkning av Förbundets stadgar som tingsrätten kommit fram till.

Har Mats Fredlund brutit mot stadgarna på ett sätt som berättigat Förbundet att utesluta honom?

Hovrätten gör i denna del inte några andra bedömningar än de som tingsrätten har gjort. Det är alltså inte visat att Mats Fredlund genom sitt uppdrag som fullmäktigeledamot för Sverigedemokraterna bedrivit en verksamhet som är oförenlig med Förbundets stadgar såsom hovrätten tolkat dem. Som tingsrätten har funnit har Förbundet alltså inte visat att det haft stöd i stadgarna för sitt beslut att utesluta Mats Fredlund.

Vid denna utgång saknas anledning att pröva om uteslutningen är ogiltig på någon av de andra grunder som Mats Fredlund fört fram, däribland att uteslutningen skulle strida mot hans föreningsfrihet. Tingsrättens dom i denna del ska därför inte ändras.

Skadestånd

Hovrätten gör inte någon annan bedömning än den som tingsrätten har gjort i fråga om skadestånd på grund av avtalsbrott. Mats Fredlund har i hovrätten frånfallit sin andrahandsgrund. Tingsrättens dom ska alltså inte heller i denna del ändras.

Rättegångskostnader

Mats Fredlund har även i hovrätten vunnit målet till den del det avser yrkandet om ogiltigförklaring av uteslutningsbeslutet liksom Förbundet vunnit målet till den del det avser Mats Fredlunds skadeståndsyrkande. Även i hovrätten har parterna i allt väsentligt uppehållit sig vid frågan om Förbundet haft rätt att utesluta Mats Fredlund och tyngdpunkten i processen har legat på denna fråga. Eftersom Mats Fredlund vunnit denna fråga bedömer hovrätten att den s.k. tyngdpunktsprincipen gör sig gällande även i hovrätten varför Mats Fredlund har rätt till full ersättning för sina rättegångskostnader. Det yrkade beloppet är skäligt.

HUR MAN ÖVERKLAGAR, se bilaga B
Överklagande senast 2023-01-05

I avgörandet har deltagit hovrättsråden Gunilla Schöldström och Elisabet Brunlid (referent), hovrättsassessorn Axel Zacharoff samt tf. hovrättsassessorn Emily Ashton.

STOCKHOLMS TINGSRÄTT

DOM
2021-03-04
Meddelad i
Stockholm

Mål nr
T 15871-19

PARTER

Kärande
Mats Fredlund, 19650519-9098
Kengisgatan 23
981 33 Kiruna

Ombud: Advokaten Jenny Fugleberg och biträdande juristen Anders Elvingsson
Fugleberg Advokater AB
Västergatan 1
211 21 Malmö

Svarande
Svenska Transportarbetareförbundet, 802003-5476
Box 714
101 33 Stockholm

Ombud: Förbundsjuristerna Anne Alfredson och Annett Olofsson
LO-TCO Rättsskydd AB
Box 1155
111 81 Stockholm

DOMSLUT

1. Tingsrätten förklarar Svenska Transportarbetareförbundets beslut om uteslutning av Mats Fredlund, fattat av förbundsstyrelsen den 19 februari 2019 och fastställt av förbundsrådet den 22 maj 2019, ogiltigt.

2. Tingsrätten lämnar Mats Fredlunds skadeståndsyrkande utan bifall.

3. Tingsrätten förpliktar Svenska Transportarbetareförbundet att ersätta Mats Fredlund för hans rättegångskostnader med 356 561 kr, varav 242 935 kr avser ombudsarvode, jämte ränta på beloppet enligt 6 § räntelagen (1975:635) från dagen för denna dom till dess betalning sker.

Postadress Box 8307 104 20 Stockholm
Besöksadress Scheelegatan 7
Telefon 08-561 651 40
Telefax
E-post: stockholms.tingsratt.avdelning1@dom.se
www.stockholmstingsratt.se
Expeditionstid måndag – fredag 08:00–16:00

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

DOMSLUT 1
INNEHÅLLSFÖRTECKNING 2
SAMMANFATTNING AV DOMEN 3
BAKGRUND 4
YRKANDEN OCH INSTÄLLNING 5
GRUNDER 6
Mats Fredlund 6
Ogiltigförklaring av uteslutningsbeslutet 6
Skadestånd 7
Förbundet 7
Ogiltigförklaring av uteslutningsbeslutet 7
Skadestånd 7
UTVECKLING AV TALAN 8
Mats Fredlund 8
Ogiltigförklaring av uteslutningsbeslutet 8
Skadestånd 11
Förbundet 13
Ogiltigförklaring av uteslutningsbeslutet 13
Skadestånd 17
UTREDNINGEN 19
DOMSKÄL 19
Frågan om ogiltigförklaring av Förbundets beslut 19
Ska Förbundets beslut att utesluta Mats Fredlund ogiltigförklaras? 21
Tolkningen av Förbundets stadgar 22
Har Mats Fredlund brutit mot stadgarna på ett sätt som berättigat Förbundet att utesluta honom? 25
Har Mats Fredlund rätt till skadestånd? 28
Skadestånd på grund av avtalsbrott 28
Skadestånd på grund av kränkning av Mats Fredlunds föreningsfrihet 31
Rättegångskostnader 34

SAMMANFATTNING AV DOMEN

I denna dom har tingsrätten prövat om Svenska Transportarbetareförbundet haft fog för sitt beslut att utesluta Mats Fredlund ur förbundet på grunden att han, genom sitt uppdrag som kommunfullmäktigeledamot för Sverigedemokraterna i Kiruna, brutit mot den i förbundets stadgar fastlagda målsättningen att verka för en samhällsutveckling på grundval av alla människors lika värde.

Utgångspunkten för tingsrättens prövning har varit att det är Svenska transportarbetarförbundet som har åberops- och bevisbördan för att uteslutningsbeslutet har varit riktigt. Tingsrätten har således haft att bedöma om Svenska Transportarbetarförbundet visat att det som lagts Mats Fredlund till last gett förbundet en stadgegrundad rätt att utesluta honom. Förbundet har härvid visat att det under längre tid konsekvent tolkat och tillämpat sina stadgar på så sätt att ett aktivt företrädarskap för Sverigedemokraterna innebär grund för uteslutning.

Tingsrätten har bedömt att tolkningen av förbundets stadgar i de för målet aktuella avseendena ska ske på objektiva grunder.

Tingsrätten har härefter bedömt att förbundet genom den bevisning som lagts fram inte har visat att Mats Fredlund genom sitt förtroendeuppdrag för Sverigedemokraterna bedriver eller stöder med förbundets stadgar oförenlig verksamhet. Eftersom förbundet inte har förmått visa att Mats Fredlund gjort sig skyldig till något som enligt förbundets stadgar berättigat förbundet att utesluta honom ogiltigförklarar tingsrätten beslutet om uteslutning.

Mats Fredlund har i anslutning till sin talan om ogiltigförklaring av uteslutnings-beslutet yrkat ideellt skadestånd av förbundet med 100 000 kr. Tingsrätten har konstaterat att förbundet som utgångspunkt är skadeståndsskyldigt för den obefogade uteslutningen men lämnar skadeståndsyrkandet utan bifall eftersom det Mats Fredlund har åberopat till stöd för skadeståndsyrkandet inte ger honom rätt till ersättning för ideell skada.

BAKGRUND

Mats Fredlund var sedan den 1 februari 2014 medlem i Svenska Transportarbetare-förbundet (Förbundet). Förbundet, som är ett fackförbund inom Landsorganisationen (LO), bildades 1897 och har cirka 57 000 medlemmar. Förbundet organiserar branscher och yrkesområden inom främst transportnäring, renhållning och bevakning.

Mats Fredlund blev i kommunvalet den 9 september 2018 invald som ordinarie ledamot för Sverigedemokraterna i kommunfullmäktige i Kiruna. 22

I oktober 2018 informerade förbundssekreteraren Lars Mikaelsson Mats Fredlund om att avdelning 26 i Förbundet hemställt om att han skulle uteslutas som medlem på grund av att han var aktiv i Sverigedemokraterna Kiruna. I ett brev från Lars Mikaelsson den 30 november 2018 redovisades Förbundets grunder för uteslutning som angavs vara att Mats Fredlund hade förtroendeuppdrag för Sverigedemokraterna och var ledamot för Sverigedemokraterna i kommunfullmäktige i Kiruna, att Sverigedemokraterna för en politik som är oförenlig med Förbundets ändamål och att Mats Fredlund genom att aktivt verka för Sverigedemokraterna inte iakttagit lojalitet i förhållande till Förbundets stadgeenligt fastställda målsättningar.

Mats Fredlund bestred uteslutning och yrkade att hemställan skulle avvisas av Förbundsstyrelsen. Den 19 februari 2019 fastställde förbundsstyrelsen i beslut att uteslutningsgrund förelåg och Mats Fredlund uteslöts ur Förbundet från och med den 1 mars 2019. Sedan Mats Fredlund överklagat beslutet fastställde Förbundets förbundsråd beslutet om uteslutning den 22 maj 2019.

De bestämmelser i Förbundets stadgar som lades till grund för Förbundets beslut om uteslutning av Mats Fredlund var följande.

Enligt § 2 andra stycket i stadgarna är Förbundets uppgift att tillvarata medlemmarnas intressen på arbetsmarknaden och inom näringslivet och att därvid och i övrigt verka för en samhällsutveckling på grundval av alla människors lika värde samt politisk,

social och ekonomisk demokrati. För att fullfölja denna uppgift ska Förbundet enligt § 2 tredje stycket verka för

- att främja medlemmarnas fackliga, politiska och kulturella bildningssträvanden,
- att bedriva ett aktivt arbete för att skapa jämställdhet mellan kvinnor och män,
- att bedriva ett aktivt arbetsmiljöarbete samt genom anslutning till LO samarbeta med övriga till LO anslutna förbund,
- att upprätthålla förbindelser med fackliga organisationer i andra länder som genom medlemskap i respektive landsorganisationer tillhör Internationella fackliga samorganisationen eller är anslutna till internationell yrkessammanslutning som samarbetar med Internationella fackliga samorganisationen, samt
- att upprätthålla samarbete med andra fackliga och ideella organisationer.

Enligt § 9 första till tredje att-satserna i Förbundets stadgar åligger det varje medlem att verka för Förbundets sammanhållning och utveckling, att rätta sig efter stadgarnas föreskrifter och stadgeenligt fattade beslut samt att iaktta lojalitet mot stadgeenligt fastställda målsättningar.

Enligt § 11 mom. 2 d kan uteslutning ske om medlem bedriver eller stöder sådan verksamhet som är oförenlig med organisationens ändamål eller på annat sätt uppträder illojalt.

YRKANDEN OCH INSTÄLLNING

Mats Fredlund har yrkat att tingsrätten ska ogiltigförklara beslutet av Förbundets styrelse den 19 februari 2019, fastställt vid Förbundets förbundsråd den 22 maj 2019, att utesluta Mats Fredlund ur Förbundet.

Mats Fredlund har vidare yrkat att tingsrätten ska förplikta Förbundet att till honom betala skadestånd med 100 000 kr jämte ränta enligt 6 § räntelagen (1975:635) från den 9 december 2019 till dess betalning sker.

Förbundet har bestritt Mats Fredlunds yrkanden om ogiltigförklaring av uteslutningsbeslutet och om skadestånd. Vad gäller skadeståndsyrkandet har inget belopp vitsordats som skäligt i och för sig. Ränteyrkandet har bestritts men vitsordats som skäligt i och för sig.

Parterna har yrkat ersättning för sina rättegångskostnader.

GRUNDER

Mats Fredlund

Ogiltigförklaring av uteslutningsbeslutet

Mats Fredlund har anfört att Förbundets beslut om uteslutning ska ogiltigförklaras eftersom Förbundet har saknat grund för att utesluta honom.

I första hand ska Förbundets beslut om uteslutning ogiltigförklaras eftersom Mats Fredlund inte bedrivit eller stöttat sådan verksamhet som är oförenlig med organisationens ändamål eller på annat sätt uppträtt illojalt. Förbundet har inte påvisat att Mats Fredlund inte iakttar lojalitet mot Förbundets stadgeenligt fastställda målsättningar genom att aktivt verka för Sverigedemokraterna.

I andra hand ska beslutet ogiltigförklaras eftersom det saknas grund för uteslutning enligt Förbundets stadgar endast på den grunden att en medlem varit aktiv i ett politiskt parti. Detta framgår motsatsvis av § 11 i Förbundets stadgar.

Under alla förhållanden ska beslutet ogiltigförklaras då uteslutningen strider mot 2 kap. 1 § första stycket 5 regeringsformen och artikel 11 i Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (EKMR).

Skadestånd

I frågan om skadestånd har Mats Fredlund anfört att han i första hand är berättigad till skadestånd med 100 000 kr då Förbundet utan grund har uteslutit honom och därmed brutit ingånget avtal mellan Förbundet och Mats Fredlund.

I andra hand har Mats Fredlund anfört att han är berättigad till skadestånd med 100 000 kr då Förbundet har kränkt hans föreningsrätt.

Förbundet

Ogiltigförklaring av uteslutningsbeslutet

Förbundet har anfört att beslutet om uteslutning inte ska ogiltigförklaras eftersom det förelegat grund för uteslutning i enlighet med Förbundets stadgar. Enligt stadgarna kan uteslutning ske av en medlem som bedriver eller stöder sådan verksamhet som är oförenlig med organisationens ändamål eller på annat sätt uppträder illojalt. Sedan hösten 2018 innehar Mats Fredlund ett förtroendeuppdrag för Sverigedemokraterna och företräder därmed aktivt Sverigedemokraternas politik. Genom att inneha förtroendeuppdraget för Sverigedemokraterna bedriver eller stöder Mats Fredlund verksamhet som är oförenlig med Förbundets ändamål samt iakttar inte lojalitet mot Förbundets stadgeenligt fastställda målsättningar. Grund för uteslutning av Mats Fredlund föreligger därmed.

Förbundets uteslutning av Mats Fredlund strider inte mot 2 kap. 1 § första stycket 5 regeringsformen och inte heller mot artikel 11 i EKMR.

Skadestånd

Förbundet har inte gjort sig skyldig till något skadeståndsgrundande handlande gentemot Mats Fredlund. Under alla förhållanden har Mats Fredlund inte lidit någon ersättningsgill skada. Mats Fredlund har inte orsakats någon ekonomisk skada. Det saknas rättsligt stöd för skadestånd för kränkning.

UTVECKLING AV TALAN

Mats Fredlund

Ogiltigförklaring av uteslutningsbeslutet

Betydelsen av ett medlemskap i Förbundet

Uteslutningen av Mats Fredlund från Förbundet innebär att han fråntas möjligheten att erhålla det skydd på arbetsmarknaden som ett medlemskap i en arbetstagarorganisation innebär.

Den svenska modellen bygger på att arbetstagarorganisationer ingår kollektivavtal med arbetsgivare och därmed skapar trygghet och säkerhet för sina medlemmar på arbetsmarknaden. Att inte få möjlighet att vara medlem i en arbetstagarorganisation innebär att arbetstagaren fråntas flera av de fördelar och rättigheter som erhålls genom medlemskapet, däribland ett starkt stöd vid eventuell konflikt med en arbetsgivare. Den dispositiva arbetsrättsliga lagstiftningen har medfört långtgående friheter för arbetstagarorganisationer och arbetsgivare att ingå överenskommelser. Den svenska modellen bygger på att den arbetstagarorganisation som har kollektivavtal gynnas vid förhandlingar med arbetsgivarna. Den frihet parterna har på arbetsmarknaden innebär inte bara rättigheter utan även skyldigheter. En av dessa skyldigheter är för arbetstagarorganisationer att inte missbruka sin dominerande ställning. Förbundet är den dominerande arbetstagarorganisationen för lastbilschaufförer på arbetsmarknaden. Uteslutningen av Mats Fredlund innebär att Förbundet missbrukar denna dominerande ställning genom att utesluta medlemmar endast på grund av aktivt medlemskap i ett visst politiskt parti.

Om arbetstagarorganisationer tillåts utesluta medlemmar endast på grundval av deras politiska tillhörighet kan det i förlängningen innebära en påverkan på den svenska demokratin och leda till rättsosäkerhet för den enskilda arbetstagaren. Arbetstagare som vill bruka sina politiska rättigheter riskerar att uteslutas från det grundläggande

skyddet på arbetsmarknaden. Arbetstagare kommer i realiteten få välja mellan att verka politiskt eller vara med i en arbetstagarorganisation som tar tillvara deras rättigheter.

Avtalsförhållandet mellan en medlem och en förening

En medlem i en förening har både rättigheter och skyldigheter. Mellan medlemmen och föreningen råder ett avtalsliknande förhållande som skapas genom de stadgar som styr föreningens verksamhet. Stadgarna är att anse som ett led i rättsförhållandet mellan medlem och förening (se NJA 1977 s. 129). En uteslutning av en medlem ur föreningen måste ha stöd i stadgarna. Medlemmen ska ha brutit mot stadgarna på ett sätt som ger föreningen rätt att utesluta medlemmen. Uteslutning av medlem ur fackförening har tidigare prövats av domstol, varvid det konstaterats att prövningen ska ske på materiella grunder (se t.ex. NJA 1945 s. 290 och NJA 1946 s. 83).

Det saknas grund för uteslutning

Uteslutningen av Mats Fredlund ur Förbundet grundade sig enbart på omständigheten att Mats Fredlund blev ledamot i kommunfullmäktige i Kiruna för Sverige-demokraterna. Förbundet har anfört att Sverigedemokraterna för en politik som är oförenlig med Förbundets ändamål och att Mats Fredlund genom att bli ledamot för Sverigedemokraterna i Kiruna aktivt verkar för Sverigedemokraterna och därmed inte iakttar lojalitet mot de stadgeenligt fastställda målsättningarna. Bestämmelserna i § 11 i Förbundets stadgar ger inte stöd för uteslutning. Det framgår inte av stadgarna att en medlem kan uteslutas endast på grunden att medlemmen är aktiv i ett politiskt parti. Sverigedemokraterna bedriver inte verksamhet som är oförenlig med Förbundets ändamål och är inte att betrakta som en verksamhet som är oförenlig med Förbundets stadgar. Mats Fredlund företräder därmed inte aktivt ett parti som inte är förenligt med stadgarna och han hade ingen möjlighet att förutse att hans uppdrag för Sverigedemokraterna skulle medföra uteslutning.

Uteslutningen innebär ett brott mot Mats Fredlunds föreningsfrihet

Artikel 11 i EKMR ger en arbetstagare rätt att vara medlem i en arbetstagarorganisation. Denna rätt är starkare i det fall arbetsmarknadsparterna genom lagstiftning getts rättigheter att reglera arbetsmarknaden. Den dispositiva arbetsrättsliga lagstiftningen har skapat rättigheter för arbetsmarknadsparterna att ingå överenskommelser som frångår gällande lagstiftning.

Den svenska statens delegerande av ansvaret för arbetsmarknaden bygger på starka arbetstagar- och arbetsgivarorganisationer som förhandlar om arbetstagarnas rättigheter och skyldigheter. Särställningen arbetstagarorganisationerna erhållit medför en skyldighet att inte missbruka sin dominerande ställning. Ett missbruk av dominerande ställning kan exempelvis vara uteslutning ur arbetstagarorganisation mot gällande stadgar eller enligt stadgar som är orimliga eller godtyckliga.

Arbetstagarorganisationerna har delat in arbetsmarknaden efter yrkeskategorier, där som i detta fall lastbilschaufförer har möjlighet att ansluta sig till Förbundet. Konkurrerande arbetstagarorganisationer är mycket få, bl.a. på grund av att arbetsgivare i mycket stor utsträckning endast vill ha kollektivavtal med en arbetstagarorganisation. Avsaknaden av konkurrerande arbetstagarorganisationer innebär att valmöjligheter för arbetstagare i princip saknas. Antingen är arbetstagaren med i kollektivavtalsbärande arbetstagarorganisation eller så står arbetstagaren utanför och saknar därmed det skydd som ett medlemskap medför.

Den positiva föreningsrätten har prövats av Europadomstolen vid ett flertal tillfällen, varvid domstolen konstaterat att negativa följder av uteslutning och åtgärder, vilka kan anses otillbörliga, kan innebära att en uteslutning av en medlem på grund av politisk tillhörighet utgör ett brott mot artikel 11 i EKMR. Mats Fredlund har brukat sina politiska rättigheter och är aktiv i ett politiskt parti som är representerat i riksdagen och har mandat i majoriteten av Sveriges regioner och kommuner. Uteslutningen av Mats Fredlund innebär att Förbundet missbrukat sin dominerande ställning och strider mot artikel 11 i EKMR.

Artiklarna 3 och 5 i ILO-konvention nr. 87 innebär ett skydd för arbetstagarorganisationernas autonomi, däribland att avfatta sina stadgar och reglementen. Artikel 2 ger ett skydd för arbetstagare att ansluta sig till arbetstagarorganisationer utan andra förbehåll än de som respektive organisations stadgar uppställer. Mats Fredlund bryter inte mot Förbundets stadgar och har därmed rätt att vara ansluten till Förbundet.

Skadestånd

Den ogrundade uteslutningen medför skadeståndsskyldighet för Förbundet

Mats Fredlund har ogrundat uteslutits från Förbundet. Ett sådant agerande från en ideell förening kan medföra skadeståndsskyldighet för föreningen (se NJA 1936 s. 672 och NJA 2016 s. 962). Mats Fredlunds rätt enligt Förbundets stadgar har kränkts genom den felaktiga uteslutningen. Mats Fredlund har därigenom åsamkats en ersättningsgill skada. Mats Fredlund har således på avtalsrättslig grund, enligt de principer som fastslagits i de angivna avgörandena, rätt till skadestånd från Förbundet.

Mats Fredlund har rätt till ersättning för ideell skada

En förenings stadgar betraktas som ett led i rättsförhållandet mellan medlemmen och föreningen. Följaktligen vilar förhållandet mellan medlemmen och föreningen på avtalsrättslig grund. Detta innebär i sin tur att föreningen och medlemmen som avtalsparter, genom medlemskapet har ett visst avtalsintresse, dvs. ett visst överenskommet syfte med avtalet. Även en skada som är svår att mäta i pengar ska ersättas om den uppstått i ett avtalsförhållande och beror på att ett avtalsintresse inte har realiserats (NJA 2016 s. 900 p. 33).

Ett medlemskap i en arbetstagarorganisation ger inte bara medlemmen möjlighet att tillsammans med andra medlemmar främja olika gemensamma intressen utan är i många avseenden helt avgörande för en arbetstagares möjligheter att ta tillvara sin rätt i förhållande till arbetsgivaren. Genom medlemskapet i arbetstagarorganisationen tillgodoses den enskilda medlemmens behov av att kunna påverka, såväl avseende sin

egen individuella situation som andra mer övergripande men för medlemmen viktiga frågor på arbetsmarknadens område. Ett medlemskap i en arbetstagarorganisation syftar således till att säkerställa den enskilde medlemmens förutsättningar för ekonomisk försörjning och möjlighet att ta tillvara sina rättigheter som arbetstagare.

Detta för medlemmen väsentliga avtalsintresse kan, främst mot bakgrund av arbetstagarorganisationernas särställning på den svenska arbetsmarknaden och bristen på valmöjligheter, inte uppnås på något annat sätt än genom medlemskap i någon av de arbetstagarorganisationer som finns. Syftet med ett medlemskap i en arbetstagar-organisation är därför på många sätt unikt eftersom det avser att ge enskilda ett skydd som samhället ansvarar för men som lagstiftaren delegerat till privata rättssubjekt på arbetsmarknaden.

På grund av uteslutningen åtnjuter Mats Fredlund inte längre de rättigheter som följer av medlemskapet i en arbetstagarorganisation. Han kan inte erhålla det skydd han haft som medlem i Förbundet på något annat sätt och syftet med hans medlemskap har inte uppfyllts. Därtill innebär den felaktiga uteslutningen att han i praktiken fråntagits möjligheten att utnyttja sin föreningsrätt för att organisera sig på arbetsmarknaden. Det är uppenbart att han lidit en skada av åtgärden att utesluta honom och det avtalsbrott det inneburit i rättsförhållandet mellan honom och Förbundet. Med hänsyn till det väsentliga och för Mats Fredlund avgörande avtalsintresse som har åsidosatts och uteblivit har han rätt till ersättning även för ideell skada.

Skadeståndets storlek

Med hänsyn till hur nära förbundna nu aktuella frågor är med allmänt skadestånd på arbetsrättens område ligger det nära till hands att vid bestämmande av skadeståndets storlek ta utgångspunkt i de ersättningsnivåer som gäller för allmänt skadestånd. Skadestånd vid felaktigt avsked uppgår enligt rättspraxis till 100 000 kr. Skäligt skadestånd vid felaktig uteslutning från arbetstagarorganisation är 100 000 kr.

Skadestånd på grund av kränkning av Mats Fredlunds föreningsfrihet

Förbundet har kränkt Mats Fredlunds föreningsfrihet enligt 2 kap. 1 § första stycket 5 regeringsformen och artikel 11 i EKMR. Europadomstolen har i målet *Evaldsson m.fl. mot Sverige* uttalat att ansvaret för arbetsmarknaden har överlämnats till oberoende organisationer, där staten inte har någon myndighet som övervakar dessa organisationer, och att ett sådant system medför att dessa organisationer ska kunna hållas ansvariga för sina handlingar.

Förbundet saknade grund för uteslutningen av Mats Fredlund. Skäligt skadestånd för den kränkning detta inneburit är 100 000 kr.

Förbundet

Ogiltigförklaring av uteslutningsbeslutet

Betydelsen av ett medlemskap i Förbundet

Det finns en skyldighet för kollektivavtalsbunden arbetsgivare att gentemot den kollektivavtalsbärande arbetstagarorganisationen tillämpa kollektivavtalet på alla arbetstagare, även på arbetstagare som står utanför den kollektivavtalsbärande organisationen. Den utanförstående arbetstagaren har vanligen rätt till de löneförmåner och anställningsvillkor som finns i det tillämpliga kollektivavtalet, men måste också följa de förpliktelser som finns i kollektivavtalet. Kollektivavtal med särreglering för avtalsslutande fackföreningsmedlemmar är ytterst ovanliga på arbetsmarknaden.

Avtalsförhållandet mellan en medlem och en förening – tolkningen av Förbundets stadgar

Förbundet är en idéburen och demokratisk organisation. Förbundets övergripande mål är att förbättra och bevaka medlemmarnas arbetsvillkor och arbetsmiljö samt att motverka orättvisor. Förbundets och de fackliga organisationernas grundvärderingar utgår från övertygelsen om alla människors lika värde. Denna övertygelse har alltid

varit drivkraften som präglat Förbundet och de fackliga organisationernas kamp för att skapa rättvisa och värdiga arbets- och levnadsvillkor.

Förbundet kämpar för att stärka och försvara demokratin och utifrån detta bygga ett samhälle med målsättning att utradera klasskillnader, ökad jämlikhet, frihet och solidaritet mellan människor. Principen om alla människors lika värde är grundläggande.

Vid Förbundets kongress år 1997 motionerade avdelning 6 Karlstad om att förbundsstyrelsen skulle arbeta för ett förbund fritt från nazism. I motionen anfördes att Förbundet måste ”stå upp och aktivt försvara det demokratiska samhälle som vi lever i och där alla människor är lika mycket värda”. Förbundsstyrelsens föredragande anförde med anledning av motionen att ”kampen mot främlingsfientlighet, rasism och nazism aldrig någonsin får avstanna, precis som kampen för demokratin alltid måste fortgå”. Kongressen beslutade att förbundsstyrelsen skulle arbeta för ett förbund fritt från nazism.

Även vid Förbundets kongress år 2007 var frågan om markering mot rasism och främlingsfientlighet uppe. I motioner från ett par avdelningar föreslogs att det tydligare skulle markeras att Förbundets stadgar inte tillåter att man stöder rasism och främlingsfientlighet. Det framfördes att det fanns anledning att förtydliga stadgarna ”både i förhållande till Sverigedemokraterna och i förhållande till andra partier eller organisationer med extrema åsikter, vilka står i konflikt med Förbundets ideologi och målsättningar.” Förbundsstyrelsen besvarade motionerna och anförde följande.

> Förbundsstyrelsen har, sedan det blev känt att det fanns medlemmar i förbundet som hade politiska uppdrag för Sverigedemokraterna, behandlat ärenden om uteslutning i den mån och takt som avdelningarna har hemställt därom. Sedan 2004 har flera medlemmar uteslutits på grund av att de åtagit sig politiska uppdrag för Sverigedemokraterna. Uteslutning har skett genom tolkning av stadgarnas § 4 mom 1 samt § 11 mom 2d. Motiveringen till stadgetolkningen har byggt på utfallet av två ställningstaganden: 1) huruvida Sverigedemokraterna är en sådan organisation som avses i § 4 samt 2) uttolkandet av meningen ”bedriver eller stödjer”. Efter bedömning av Sverigedemokraternas åsikter och politiska

> budskap såsom det uttrycks via deras officiella informationskanaler och i offentliga politiska ställningstaganden, fann förbundet att partiet är att betrakta som en verksamhet icke förenlig med stadgarnas § 4, samt att ett aktivt medlemskap i en sådan organisation är att ”stödja” densamma.

Kongressen antog år 2007 följande särskilda uttalande. ”I demokratibegreppet ingår som en självklar del grundsynen att alla människor har ett lika värde.” Under kongressen år 2012 motionerades det om aktivt arbete för att motverka diskriminering samt att § 2 i stadgarna skulle tillföras en att-sats om människors lika värde. Förbundsstyrelsen föreslog att stadgarna skulle tillföras denna lydelse. Kongressen antog Förbundsstyrelsens förslag. Sedan den 1 januari 2013 har § 2 andra stycket i Förbundets stadgar lydelsen att Förbundets uppgift är att bl.a. verka för en samhällsutveckling på grundval av alla människors lika värde.

Förbundet har konsekvent tolkat sina stadgar på så sätt att grund för uteslutning föreligger av medlem som aktivt företräder Sverigedemokraternas politik. Sedan år 2004 har Förbundet konsekvent uteslutit medlemmar som har politiska uppdrag för Sverigedemokraterna. Besluten om uteslutning har byggt på en tolkning av stadgarna i två avseenden; dels huruvida Sverigedemokraterna är en organisation som bedriver sådan verksamhet som är oförenlig med Förbundets ändamål, dels huruvida medlemmen i fråga ”bedriver eller stöder” den med Förbundets ändamål oförenliga verksamheten. Tolkningen har gjorts mot bakgrund av bl.a. Sverigedemokraternas partiprogram samt offentliga uttalanden och åsiktsyttringar i media som gjorts av ledande företrädare för Sverigedemokraterna. Förbundet har vid denna tolkning funnit att Sverigedemokraterna är att betrakta som en verksamhet som inte är förenlig med vad som anges i Förbundets stadgar om att det ska verka för en samhällsutveckling på grundval av alla människors lika värde.

En ideell förening ska iaktta likabehandlingsprincipen och lika fall ska därför behandlas lika.

I konsekvens därmed har Förbundet funnit att en medlem som aktivt företräder Sverigedemokraternas politik stöder verksamhet som är oförenlig med Förbundets ändamål och att det föreligger grund för att utesluta sådan medlem.

Det föreligger grund för uteslutning

Förbundets beslut att utesluta Mats Fredlund är grundat på att Mats Fredlund innehar ett förtroendeuppdrag för Sverigedemokraterna och aktivt företräder Sverigedemokraternas politik, vilken är oförenlig med Förbundets ändamål.

Beslutet om uteslutning är fattat av ett av Förbundets demokratiskt utsedda organ med tillämpning av Förbundets demokratiskt beslutade stadgar. Förbundets uteslutningsbeslut är materiellt befogat och ska lämnas intakt.

Uteslutningen innebär inte ett brott mot regeringsformen eller EKMR

Förbundets uteslutning av Mats Fredlund strider inte mot 2 kap. 1 § första stycket 5 regeringsformen och inte heller mot artikel 11 i EKMR.

2 kap. regeringsformen reglerar skyddet för den enskildes fri- och rättigheter gentemot det allmänna. Dessa fri- och rättigheter kan inte åberopas av enskilda gentemot varandra. Under alla omständigheter utgör Förbundets förfarande att i enlighet med sina stadgar utesluta Mats Fredlund inte någon kränkning av föreningsfriheten enligt 2 kap. regeringsformen.

Artikel 11 i EKMR ger ingen rätt för enskild att vara medlem i en viss organisation. Tvärtom har de fackliga organisationerna ett skydd för sin autonomi, innefattande bl.a. att självständigt bestämma organisationens ändamål och syfte. Detta följer av artiklarna 3 och 5 i ILO-konvention nr 87. Föreningsfriheten i artikel 11 i EKMR omfattar i första hand rätten att ansluta sig till, vara medlem av och vara verksam i en förening utan inblandning från myndigheternas sida. Europadomstolens mål *Evaldsson m.fl. mot Sverige* avsåg fråga om avdrag från oorganiserade arbetstagares löner för

arvode för fackförenings lönegranskning. Evaldsson m.fl. hävdade i målet kränkning av den negativa föreningsfriheten, dvs. rätten att stå utanför en förening. Europadomstolen fann att förfarandet var en kränkning av äganderätten och inte av den negativa föreningsfriheten. Domen har ingen bäring på förhållandena i detta mål. Uteslutningen strider inte heller mot artikel 11 i EKMR.

Uteslutningen av Mats Fredlund innebär inte att Förbundet missbrukat sin ställning på arbetsmarknaden.

Skadestånd

Förbundet har inte utvecklat grunderna för sitt bestridande av skadeståndsyrkandet. Förbundet har emellertid allmänt belyst förmåner med att vara medlem i Förbundet enligt följande.

Det finns fördelar med att vara med i Förbundet, men en arbetstagare står inte helt utan skydd för det fall denne inte är medlem. Den enskilde själv kan inte hävda kollektivavtalsbrott om denne inte är med i Förbundet, men en sådan utanförstående arbetstagare kan hävda att arbetsgivaren bryter mot det enskilda anställningsavtalet eftersom kollektivavtalet flyter in i anställningsavtalet.

Arbetsdomstolen har i sin praxis utgått från att det i regel följer av ett kollektivavtal att arbetsgivaren är rättsligt förpliktad i förhållande till fackföreningen att tillämpa kollektivavtalets bestämmelser om anställningsvillkor även i fråga om utanförstående arbetstagare. En arbetsgivare som bryter mot kollektivavtalet i förhållande till utanförstående arbetstagare kan förpliktas betala allmänt skadestånd till den avtalsslutande fackföreningen, vilket bevakas av fackföreningarna och ingår som ett normalt led i deras avtalsgranskning.

Nivån på allmänna skadestånd för kollektivavtalsbrott som döms ut till medlemmar i den fackförening som har kollektivavtal med arbetsgivaren varierar beroende på kollektivavtalsbrottets karaktär, vanligen storleken på den kollektivavtalade ersättning

som arbetsgivaren underlåtit att betala. Det förekommer också att något allmänt skadestånd till berörda medlemmar inte yrkas i mål om kollektivavtalsbrott.

En medlem i fackförening som underrättats om att arbetsgivaren tänker säga upp medlemmen av personliga skäl eller avskeda medlemmen kan begära biträde av sin fackförening, som i sin tur kan begära överläggning med arbetsgivaren. Medlemmen har dock ingen ovillkorlig rätt till sådant biträde utan fackföreningen gör en prövning i varje enskilt fall om överläggning ska begäras. För såväl medlem i facklig organisation som utanförstående arbetstagare gäller att preskriptionsfristen vid ogiltigförklaring av uppsägning eller avskedande är två veckor.

Inför beslut om viktigare förändring av sin verksamhet är arbetsgivaren i enlighet med 11 § lagen (1976:580) om medbestämmande i arbetslivet skyldig att primärförhandla med fackföreningen i förhållande till vilken arbetsgivaren är bunden av kollektivavtal. I en sådan förhandling (verksamhetsfallet) tillvaratar fackföreningen alla arbetstagares intressen på arbetsplatsen och inte endast sina medlemmars intressen. Däremot gäller i arbetstagarfallet i 11 § att det ska vara frågan om ”viktigare förändring av arbets- eller anställningsförhållandena för arbetstagare som tillhör organisationen”. Primär förhandlingsskyldighet föreligger i arbetstagarfallet såväl då den berörda arbetstagaren är medlem i den fackförening som har kollektivavtal med arbetsgivaren (11 §) som då den berörda medlemmens fackförening inte har kollektivavtal med arbetsgivaren (13 §).

En medlem har inte någon ovillkorlig rätt till förhandlingshjälp från fackföreningen. Fackföreningen gör en prövning i varje enskilt fall om förhandlingshjälp ska beviljas. Vid denna prövning beaktar Förbundet dels utsikterna till framgång i förhandlingsfrågan, dels principen om likabehandling. Detsamma gäller i fråga om facklig rättshjälp och rätten att bli företrädd av fackföreningen i tvister som rör diskriminering.

Om fackföreningen ger medlemmen förhandlingshjälp gäller, om arbetsgivaren är bunden av kollektivavtal med fackföreningen, att tvisteförhandling ska ske på lokal

och central nivå innan talan kan väckas i Arbetsdomstolen som är första och sista instans. För en utanförstående arbetstagare gäller att talan ska väckas i tingsrätt i första instans, med möjlighet att överklaga till Arbetsdomstolen. I praktiken innebär denna ordning att tvisteförhandling på lokal och central nivå har ersatt underinstansen i kollektivavtalsreglerade förhållanden.

Anställda hos arbetsgivare som är bunden av kollektivavtal med ett LO-förbund omfattas av AFA-försäkringarna och Avtalspension SAF/LO. Detta försäkringsskydd tillkommer såväl medlem i den avtalsslutande fackföreningen som utanförstående arbetstagare.

UTREDNINGEN

På Mats Fredlunds begäran har förhör under sanningsförsäkran hållits med honom. Mats Fredlund har vidare åberopat vittnesförhör med Mattias Karlsson, riksdagsledamot för Sverigedemokraterna, och förhör med partssakkunnige arbetsrättsjuristen Tommy Iseskog. Mats Fredlund har som skriftlig bevisning åberopat handlingar hänförliga till Förbundets uteslutningsärende, Förbundets stadgar och Sverigedemokraternas principprogram från år 2011.

På Förbundets begäran har förhör under sanningsförsäkran hållits med förbundssekreteraren Lars Mikaelsson och vittnesförhör hållits med Clas Linder, f.d. första vice ordförande i Förbundet. Förbundet har som skriftlig bevisning åberopat Förbundets stadgar, protokollsutdrag från kongresserna åren 1997, 2007 och 2012, Sverigedemokraternas principprogram från år 2011 och en sammanställning av offentliga uttalanden i media.

DOMSKÄL

Frågan om ogiltigförklaring av Förbundets beslut

En viktig utgångspunkt för tingsrättens prövning är vilken rättslig grund som finns för prövningen av ett beslut om uteslutning ur en fackförening. Det finns, till skillnad från

vad som gäller i fråga om ekonomiska föreningar, ingen generell lagstiftning som reglerar de ideella föreningarnas organisation och verksamhet. Det saknas därmed lagfästa regler gällande ideella föreningar och deras relationer till de egna medlemmarna, däribland frågan i vilken utsträckning ett beslut om uteslutning av medlem kan bli föremål för prövning av domstol. Denna fråga är i stället överlämnad till domstolarna att bedöma enligt allmänna rättsprinciper. Högsta domstolen har i ett flertal avgöranden slagit fast att ett beslut om uteslutning ur fackföreningar, liksom ur andra organisationer där medlemskapet bedöms ha betydelse för utövande av yrkesverksamhet eller annars i ekonomiskt hänseende, kan prövas av domstol inte bara i formellt utan även i sakligt hänseende (se NJA 1998 s. 293 med där gjorda hänvisningar).

I de rättsfall som gällt domstols rätt att göra en materiell prövning av en fackförenings uteslutningsbeslut har det uttalats att prövningen ska ske enligt avtalsrättsliga principer, varvid stadgarna betraktats som ett led i det rättsförhållande mellan medlemmen och föreningen som bildats genom medlemskapet. Domstolen har utifrån dessa förutsättningar prövat huruvida den uteslutne gjort sig skyldig till något som enligt föreningens stadgar berättigat föreningen att utesluta honom. (Se ovannämnda NJA 1990 s. 687 och 1998 s. 293; se även NJA 1977 s. 129.)

En annan viktig utgångspunkt är vilken part som har åberops- och bevisbördan. Högsta domstolen har vid flera tillfällen uttryckt att domstolen vid sin materiella prövning av ett av en ideell förening fattat uteslutningsbeslut ska pröva huruvida föreningen visat att den uteslutne medlemmen gjort sig skyldig till något som enligt föreningens stadgar berättigat föreningen att utesluta medlemmen (se bl.a. NJA 1990 s. 687 och nyssnämnda NJA 1977 s. 129).

Förbundet har med hänvisning till ett uttalande i litteraturen gjort gällande att det är Mats Fredlund som har bevisbördan för att beslutet om uteslutning var oriktigt och därför skall ogiltigförklaras. Det uttalande som Förbundet har hänvisat till tar specifikt sikte på en av författaren föreslagen principlösning i frågan om domstol har att godta

en ideell förenings subsumtion av vad som visats ligga den uteslutne till last under en i stadgarna intagen uteslutningsgrund (se Carl Hemström, Uteslutning ur ideell förening, ak. avh. 1972, s. 248).

Enligt tingsrätten kan det uttalande som Förbundet har åberopat inte tolkas som en allmän anvisning för bevisbördans placering i mål om uteslutning ur en fackförening. De rättsfall som tingsrätten har redogjort för leder till slutsatsen att det är Förbundet som har såväl åberops- som bevisbördan för att Förbundet haft rätt att utesluta Mats Fredlund.

Ska Förbundets beslut att utesluta Mats Fredlund ogiltigförklaras?

Det händelseförlopp som ledde till att Mats Fredlund blev utesluten ur Förbundet och de skäl som Förbundet angav för beslutet är i allt väsentligt ostridigt mellan parterna och framgår av det som redovisats under rubriken Bakgrund (s. 4 och 5).

Förbundet har till stöd för sin rätt att utesluta Mats Fredlund åberopat att han, genom sitt förtroendeuppdrag för Sverigedemokraterna, aktivt företräder Sverige-demokraternas politik och därigenom bedriver eller stöder verksamhet som är oförenlig med Förbundets ändamål att verka för en samhällsutveckling på grundval av alla människors lika värde samt inte iakttar lojalitet mot Förbundets stadgeenligt fastställda målsättningar.

Mats Fredlund har till stöd för yrkandet om ogiltigförklaring av uteslutningsbeslutet i första hand gjort gällande att han inte bedriver eller stöder sådan verksamhet som är oförenlig med organisationens ändamål eller på annat sätt uppträder illojalt.

Tingsrätten ska alltså bedöma om Förbundet visat att det haft fog för att utesluta Mats Fredlund på den av Förbundet åberopade grunden, dvs. om Förbundet visat att Mats Fredlund genom sitt förtroendeuppdrag för Sverigedemokraterna har brutit mot Förbundets stadgar på ett sätt som berättigat Förbundet att utesluta honom.

Utifrån hur parterna har utformat sin talan aktualiseras bedömningen av frågan om Föreningens beslut att utesluta Mats Fredlund har stridit mot Mats Fredlunds föreningsfrihet – och den därmed sammanhängande avvägningen mot Förbundets föreningsfrihet innebärande bl.a. rätt att besluta vilka som har rätt att vara medlem i föreningen – först om Förbundet visat att det förelegat stöd för uteslutningsbeslutet i föreningens stadgar. Tingsrätten tar därför först ställning till uteslutningsbeslutets förenlighet med Föreningens stadgar.

Tolkningen av Förbundets stadgar

I de för tingsrättens prövning aktuella bestämmelserna i Förbundets stadgar föreskrivs följande. Enligt § 2 andra stycket ska Förbundet, när det fullgör sin uppgift att tillvarata medlemmarnas intressen på arbetsmarknaden och inom näringslivet samt även i övrigt, verka för en samhällsutveckling på grundval av bl.a. alla människors lika värde. Enligt § 11 mom. 2 d kan medlem som bedriver eller stöder sådan verksamhet som är oförenlig med organisationens ändamål eller på annat sätt uppträder illojalt uteslutas ur Förbundet.

Förbundet har gjort gällande att Sverigedemokraternas verksamhet inte är förenlig med Förbundets stadgeenliga målsättning att verka för en samhällsutveckling på grundval av alla människors lika värde och att Mats Fredlund, genom att aktivt företräda Sverigedemokraternas politik, därmed stöder verksamhet som är oförenlig med Förbundets ändamål, varför grund för uteslutning förelegat enligt stadgarna.

För tingsrättens bedömning om Mats Fredlund brutit mot stadgarna på ett sätt som gett Förbundet en i stadgarna grundad rätt att utesluta honom är det nödvändigt att göra en tolkning av de aktuella stadgebestämmelsernas innebörd.

En förenings stadgar är närmast att likna vid ett standardavtal. Föreningens medlemmar har i praktiken att acceptera stadgarna som de föreligger. Det talar för att oklarheter med avseende på bestämmelser i stadgarna i en tvist mellan föreningen och

medlemmen bör tolkas till medlemmens förmån. (Se Carl Hemström, Organisationernas rättsliga ställning, 7 uppl., 2007, s. 36; jfr NJA 1981 s. 552.)

Högsta domstolen har, när fråga var om en styrelse i en ekonomisk förening kunde hållas skadeståndsansvarig för en obefogad uteslutning, uttalat att tolkningen av föreningens stadgar ska ske på ett objektivt sätt med beaktande av vad som med normalt språkbruk kan anses ligga inom föreningens ändamål (se NJA 2016 s. 962 p. 21).

Förbundet har lagt fram omfattande muntlig såväl som skriftlig bevisning till styrkande av den tolkning Förbundet över tid har gjort av de aktuella bestämmelserna i stadgarna i förhållande till medlemmar som aktivt företräder Sverigedemokraternas politik. Genom förhören med Lars Mikaelsson och Clas Linder, tillsammans med vad som framgår av åberopade utdrag ur kongressprotokoll, står det klart att förbundsstyrelsen under en längre tid har varit av uppfattningen att ett aktivt företrädarskap för Sverigedemokraterna utgör grund för uteslutning ur Förbundet, att Förbundet sedan många år tillbaka har tillämpat sina stadgar konsekvent i detta avseende, att förbundsstyrelsen inte ansett det nödvändigt att ändra stadgarna för att tydliggöra att ett sådant företrädarskap inte går att förena med ett medlemskap i Förbundet och att kongressledamöterna till synes ställt sig bakom förbundsstyrelsens uppfattning genom att bifalla dess utlåtanden vid Förbundets kongresser.

Tingsrätten övergår därefter till frågan om vilken betydelse den interna praxis som Förbundet visat på ska ges vid fastställandet av innebörden av Förbundets stadgar. Det finns visst stöd för uppfattningen att en ideell förening bör vara relativt fri att tolka sina stadgar på det sätt den finner lämpligt. I rättsfallet NJA 1987 s. 394 uttalade Högsta domstolen, med utgångspunkt i synsättet att ideella föreningar bör ha förhållandevis stor frihet att utan ingripanden utifrån själva ordna sina angelägenheter, att ett fackförbunds bedömning av omfattningen av dess ändamål enligt stadgarna måste tillmätas stor betydelse. Högsta domstolens avgörande gällde emellertid frågan om ett av förbundet fattat beslut om att träffa avtal om kollektiv hemförsäkring för

medlemmarna var förenligt med förbundets ändamål och rörde således omfattningen av den ideella föreningens verksamhetsföremål. I en sådan situation finns det enligt tingsrätten skäl att tillmäta föreningens egen tolkning större betydelse än i fall som rör föreningens förhållande till medlemmarna. Skälen för att ge ett förbund utrymme för en friare tolkning gör sig gällande med än mindre styrka när det som i detta fall är fråga om en för den enskilda medlemmen så allvarlig åtgärd som uteslutning ur den ideella föreningen.

När det gäller en ideell förenings interna relationer måste föreningens intresse av att själv fritt få ordna sina angelägenheter vägas mot medlemmens intresse av att vid en granskning av stadgarna kunna förutse vad som rimligen kan komma att läggas medlemmen till last i uteslutningshänseende. Med beaktande av den ekonomiska betydelse ett medlemskap i en fackförening har och de påtagliga konsekvenser som en uteslutning kan medföra för den enskilda medlemmen framträder vid denna avvägning starkare skäl för en objektivt grundad tolkning av stadgarna än annars (jfr Carl Hemström, Uteslutning ur ideell förening, ak. avh. 1972, s. 248). Det gäller i synnerhet när den uteslutningsgrund som är föremål för tolkning är av subjektivt slag. Om föreningen skulle ges för stor frihet att skönsmässigt bestämma vilka slags beteenden som är att hänföra till en subjektiv uteslutningsgrund innebär det att domstol i praktiken inte skulle kunna pröva beslutet på materiell grund i enlighet med vad som har slagits fast i rättspraxis.

Utifrån de beskrivna utgångspunkterna för prövningen anser tingsrätten att den internpraxis som Förbundet åberopat till stöd sin tolkning av stadgarna inte kan vinna företräde framför en tolkning på objektiva grunder. Det innebär att de nu aktuella bestämmelserna i Förbundets stadgar i första hand ska tolkas mot bakgrund av dess ordalydelse och utifrån ett allmänt språkbruk. I enlighet härmed anser tingsrätten att de för uteslutningsbeslutets vidkommande aktuella stadgebestämmelserna, om att bedriva eller stödja verksamhet som är oförenlig med Förbundets ändamål att verka för en samhällsutveckling på grund av alla människors lika värde, ska förstås som att de avser verksamhet som öppet ger uttryck för en diskriminerande hållning gentemot andra

människor på grundval av deras kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etniska tillhörighet, trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuella läggning eller motsvarande (jfr artiklarna 1 och 2 i Förenta nationernas allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna antagen den 10 december 1948).

Har Mats Fredlund brutit mot stadgarna på ett sätt som berättigat Förbundet att utesluta honom?

Med utgångspunkt i den tolkning av Förbundets stadgar som redovisats i föregående avsnitt övergår tingsrätten till att bedöma om Förbundet visat att Mats Fredlund brutit mot stadgarna på ett sätt som gett Förbundet rätt att utesluta honom.

Det finns här skäl att framhålla att Förbundet inte har gjort gällande att Mats Fredlund har agerat eller haft ett beteende som strider mot Förbundets stadgar. Vad Förbundet har lagt Mats Fredlund till last är enbart att han genom sitt uppdrag som kommunfullmäktigeledamot för Sverigedemokraterna får anses bedriva eller stödja en verksamhet som är oförenlig med Förbundets stadgar.

Till stöd för att Mats Fredlund genom sitt uppdrag som fullmäktigeledamot för Sverigedemokraterna ska anses bedriva och stödja en verksamhet som är oförenlig med ändamålet att verka för alla människors lika värde har Förbundet åberopat Sverigedemokraternas principprogram från år 2011 och en sammanställning av ett antal artiklar och notiser om uttalanden från personer med varierande grad av anknytning till Sverigedemokraterna.

När det gäller principprogrammet har Förbundet pekat på ett antal skrivningar om partiets syn på bl.a. invandring, assimilation, nationalism, medborgarskap, svenskhet, mångkulturalism och islamism. Under rubriken ”Sverigedemokraterna och människan” i principprogrammet har Förbundet särskilt lyft fram ett stycke om en hos varje människa ”nedärvd essens”, vilken anges vara till viss del gemensam för de flesta människor och till viss del unik för vissa grupper eller den enskilde individen, som enligt partiet inte kan undertryckas i för hög utsträckning. Mats Fredlund har å sin sida

framhållit skrivningar i principprogrammet som ger uttryck för en strävan efter ett demokratiskt och jämlikt samhälle där alla medborgare skyddas och är lika inför lagen, ett försvar av alla individers grundläggande och okränkbara människovärde och en enligt partiet ickerasistisk nationalism som är öppen även för människor med annan bakgrund. Mattias Karlsson, riksdagsledamot för Sverigedemokraterna och enligt egen uppgift huvudförfattare av principprogrammet, har på begäran av Mats Fredlund hörts som vittne om programmet och förklarat bl.a. att skrivningen om människans nedärvda essens enligt partiet inte handlar om etnisk tillhörighet utan om att människor föds med olika behov. Han har vidare uppgett att skrivningen har utgått ur partiets senare principprogram.

Tingsrätten konstaterar att 2011 års principprogram i olika delar innehåller skrivningar som den med annan politisk uppfattning än Sverigedemokraterna kan resa invändningar mot.

Utifrån utredningen om principprogrammets innehåll går det enligt tingsrätten inte att dra slutsatsen att Mats Fredlund aktivt verkat för ett sådant öppet diskriminerande förhållningssätt gentemot andra människor, som enligt den av tingsrätten anvisade objektiva tolkningen av Förbundets stadgar krävs, för att Mats Fredlund ska anses ha brutit mot stadgarnas målsättning att verka för alla människors lika värde.

När det sedan gäller den sammanställning över uttalanden som Förbundet lagt fram gör tingsrätten följande bedömning. I flera av artikelutdragen, vars autenticitet tingsrätten på det stora hela inte finner anledning att betvivla, beskrivs klart olämpliga och stötande uttalanden, bl.a. om ”skitpratande judar” och ”aids araber”. Sådana uttalanden får anses ge uttryck för en människosyn som står i strid med synsättet om alla människors lika värde. Samtidigt framgår det att flera uttalanden fällts av personer med förhållandevis svag – och vissa fall oklar – anknytning till Sverigedemokraterna. Vissa uttalanden tillskrivs exempelvis kandidater för Sverigedemokraterna i kyrko- eller kommunval medan andra blott tillskrivs ”SD-politiker”. Förutom att detta är ägnat att sänka bevisvärdet av sammanställningen innebär det att inte samtliga uttalanden utan

vidare kan tillräknas en verksamhet som Mats Fredlund genom att vara fullmäktigeledamot för Sverigedemokraterna aktivt stödjer. Det gäller särskilt som det inte framgår huruvida Sverigedemokraterna har vidtagit några disciplinära åtgärder mot de aktuella personerna med anledning av uttalandena. Mattias Karlsson har härvid i sitt vittnesförhör berättat att Sverigedemokraterna har en nolltolerans mot rasism och kränkande uttalanden och att partiet vidtar åtgärder i form av uteslutning, avstängning och varning mot medlemmar som uttrycker sig på ett sätt som strider mot partiets grundläggande värderingar. Dessa uppgifter har inte vederlagts av Förbundet och får därmed godtas. Under alla förhållanden anser tingsrätten att enskilda partimedlemmars olämpliga uttalanden, i den utsträckning de inte visats ha stöd i den officiella och utåt manifesterade partihållningen, inte kan tillräknas Mats Fredlund enbart på grundval av hans uppdrag i kommunfullmäktige för Sverigedemokraterna. Inte heller i denna del ger alltså utredningen stöd för att Mats Fredlund stöder eller bedriver verksamhet som är oförenlig med Förbundets stadgar.

Sammanfattningsvis bedömer tingsrätten att Förbundet inte har visat att Mats Fredlund genom sitt uppdrag i kommunfullmäktige för Sverigedemokraterna bedriver en med Förbundets stadgar oförenlig verksamhet eller att han på något annat sätt uppträtt illojalt. Något annat förhållande har Förbundet, som tidigare nämnts, inte lagt Mats Fredlund till last. Förbundet har alltså inte visat att det haft stöd i stadgarna för sitt beslut att utesluta Mats Fredlund. Beslutet ska följaktligen ogiltigförklaras.

Vid denna utgång saknas anledning att pröva om uteslutningen är ogiltig på någon av de andra grunder som Mats Fredlund fört fram, däribland om uteslutningen skulle strida mot Mats Fredlunds föreningsfrihet.

Har Mats Fredlund rätt till skadestånd?

Skadestånd på grund av avtalsbrott

Mats Fredlunds skadeståndsyrkande grundas i första hand på att Förbundet genom den obefogade uteslutningen har gjort sig skyldig till ett avtalsbrott som berättigar honom till skadestånd för ideell skada.

I rättspraxis har en ogrundad uteslutning ur en fackförening befunnits medföra skadeståndsskyldighet för föreningen (se NJA 1936 s. 672). Högsta domstolen har i ett senare avgörande beträffande ekonomiska föreningars skadeståndsansvar vid obefogade uteslutningar bekräftat ståndpunkten att ideella föreningar med ekonomisk verksamhet av betydelse för medlemmarna bär ett sådant skadeståndsansvar (se NJA 2016 s. 962 p. 29 och 30).

Tingsrättens slutsats att Förbundet har saknat fog för uteslutningen av Mats Fredlund och att det beslutet är ogiltigt innebär att Förbundet utifrån en tolkning av den rättspraxis som hänvisats till i föregående stycke kan hållas skadeståndsansvarigt för den obefogade uteslutningen. De berörda avgörandena har emellertid endast avsett ekonomisk skada. Inte heller i litteraturen talas om annat än ansvar för ekonomisk skada vid obefogad uteslutning ur ideell förening (se Carl Hemström, Organisationernas rättsliga ställning, 7 uppl., 2007, s. 131).

Tingsrätten ska också ta ställning till om Förbundets skadeståndsansvar för den obefogade uteslutningen även omfattar ideell skada.

Vid bedömningen av skadeståndsansvarets omfattning finns det enligt tingsrätten skäl att, i likhet med vad som gäller för domstolens prövning av uteslutningsbeslutets giltighet, låta prövningen ske enligt avtalsrättsliga principer. Eftersom stadgarna därvid ska betraktas som ett led i rättsförhållandet mellan medlem och förening kan en

obefogad uteslutning jämställas med ett skadeståndsgrundande kontraktsbrott. Ledning får då sökas i vad som allmänt sett gäller för ideellt skadestånd vid kontraktsbrott.

Medan ersättning för ekonomisk skada anses utgå så snart skadeståndsskyldighet föreligger har som huvudregel i såväl inomobligatoriska som utomobligatoriska förhållanden ansetts gälla att rätt till ersättning för ideell skada förutsätter stöd i lag eller avtal (se bl.a. Bertil Bengtsson, Om ideellt skadestånd – särskilt vid kontraktsbrott, Festskrift till Stefan Lindskog, 2018, s. 49–62, på s. 53 och Jan Hellner & Marcus Radetzki, Skadeståndsrätt, 10 uppl., 2018, s. 353 f.; se även NJA 2014 s. 323 p. 9 och 2015 s. 899 p. 33). Högsta domstolen har emellertid gjort vissa uttalanden i ett avgörande från år 2016 som antyder att gränsdragningen mellan ersättningsgill ideell skada och ekonomisk skada inte längre låter sig upprätthållas på det strikta sätt som nyss beskrivits. I NJA 2016 s. 900 uttalade Högsta domstolen att en mer ändamålsenlig avgränsning av vad som utgör ersättningsgilla ideella skador uppnås genom att undersöka hur skadan förhåller sig till vad som kan kallas den skadelidande kontrahentens avtalsintresse, där intresset bestäms av den prestation som parten på grund av avtalsförhållandet har rätt till och syftet med prestationen. Om en skada beror på att det uttryckligen eller underförstått överenskomna syftet inte har realiserats till följd av utebliven prestation eller fel i denna, så talar det för att skadan ska ersättas även om den är svår att mäta i pengar. (Se NJA 2016 s. 900 p. 33).

Mats Fredlund har, med hänvisning till ovannämnda uttalanden från Högsta domstolen och under åberopande av de fördelar som följer med ett medlemskap i en fackförening, gjort gällande att hans uteslutning ur Förbundet inneburit att syftet med hans medlemskap inte uppfyllts och att ett väsentligt och för honom avgörande avtalsintresse därmed har åsidosatts på ett sådant sätt att han ska ha rätt till ersättning även för ideell skada.

Tingsrätten gör i denna fråga följande överväganden.

Tingsrätten tar inledningsvis ställning till vilken betydelse som de uttalanden om ideellt skadestånd som Högsta domstolen fällde i 2016 års avgörande får för bedömningen av skadeståndsyrkandet i detta mål. Uttalandena i rättsfallet gjordes i anslutning till domstolens bedömning av huvudfrågan i målet, nämligen frågan om rätt till ersättning för ideell skada i form av förlorad fritid. Denna typ av skada, liksom mistad semester och avbräck i rekreationsmöjligheter, får anses ligga på gränsen för vad som kan anses utgöra en ekonomisk skada och har redan sedan tidigare ersatts under vissa förutsättningar (se t.ex. NJA 1979 s. 670). Det är tveksamt om Högsta domstolens uttalanden i rättsfallet från 2016 kan läggas till grund för ideellt skadeståndsansvar i fall som ligger utanför det område som det var fråga om i rättsfallet, dvs. mistad fritid och liknande olägenheter (jfr Bertil Bengtsson, a.a., s. 55 och 62). Det gäller särskilt eftersom konsumenträttsliga hänsyn varit en del i bedömningen i 2016 års fall vilket inte är fallet i den fråga som tingsrätten nu ska bedöma.

Under alla förhållanden anser tingsrätten att 2016 års avgörande av Högsta domstolen inte kan uppfattas på annat sätt än att det alltjämt förutsätts en viss konkretiserad skada för att ersättning ska kunna utgå. Även om det med stöd av 2016 års avgörande alltså vore möjligt att ersätta en skada som drabbar vissa ideella värden, såsom boende-, miljö-, kultur- eller rekreationsvärden, utan hinder av att skadan är svår att mäta i pengar, måste det alltså krävas att den skadelidande kan konkretisera vad skadan består i.

Tingsrätten utesluter inte att det under vissa förutsättningar kan vara aktuellt att låta negativa följdverkningar av en obefogad uteslutning ur ett fackförbund kompenseras genom ett ideellt skadestånd, förutsatt att besväret hänför sig till en konkret inträffad skadehändelse. Den uteslutne kan exempelvis visa på att han eller hon i en uppkommen konflikt med sin arbetsgivare gått miste om en viss förmån eller ett visst skydd som medlemskapet i fackföreningen hade gett honom eller henne. Mats Fredlund, som har åberopsbördan i detta hänseende, har emellertid inte gjort gällande att han drabbats av någon sådan konkret skadehändelse. Han har hänfört sig till den

allmänna olägenhet som det innebär för en arbetstagare att inte vara ansluten till ett fackförbund men har inte kunnat peka på någon faktisk – om än svårmätbar – skada som drabbat honom till följd av uteslutningen ur Förbundet. Vissa av de olägenheter kopplade till uteslutningen som Mats Fredlund framhållit i sitt förhör, såsom fördyringar i försäkringsskyddet, är dessutom sådana som hade kunnat ersättas som ekonomisk skada, förutsatt att skadan hade preciserats.

Såsom Mats Fredlund utformat sin skadeståndstalan är den närmast att uppfatta som ett yrkande om att Förbundet ska åläggas att betala ett preventivt, snarare än ett kompensatoriskt, skadestånd. Skadestånd som huvudsakligen fyller ett preventivt syfte är visserligen inte helt främmande i svensk rätt och återfinns bl.a. inom arbetsrättens område (i form av allmänt skadestånd) såväl som inom diskrimineringslagstiftningen (i form av diskrimineringsersättning). Enligt tingsrätten kan man dock inte enbart med stöd av Högsta domstolens allmänna uttalanden i 2016 års rättsfall om ideellt skadestånd i kontraktsförhållanden i det nu behandlade avgörandet utdöma sådant skadestånd.

Mot den angivna bakgrunden finner tingsrätten att Mats Fredlund inte kan vinna bifall till skadeståndsyrkandet på den i första hand framställda grunden.

Skadestånd på grund av kränkning av Mats Fredlunds föreningsfrihet

Mats Fredlund har i andra hand gjort gällande att han är berättigad till skadestånd för ideell skada på grund av att Förbundet har kränkt hans föreningsfrihet jämlikt 2 kap. 1 § första stycket 5 regeringsformen och artikel 11 i EKMR.

Enligt 2 kap. 1 § första stycket 5 regeringsformen är var och en gentemot det allmänna tillförsäkrad föreningsfrihet, innebärande frihet att sammansluta sig med andra för allmänna eller enskilda ändamål. Som Förbundet har framhållit innebär den grundlagsfästa föreningsfriheten endast ett skydd för den enskilde gentemot statsmakten (jfr NJA 2014 s. 323 p. 5). Det finns inget rättsligt stöd för att tillerkänna fri- och rättigheterna i 2 kap. regeringsformen verkan i rättsförhållandet mellan

enskilda. Därmed saknas det även förutsättningar för att ålägga en enskild skadeståndsskyldighet gentemot en annan enskild för en överträdelse av dessa fri- och rättigheter. Allmänna rättsstatliga principer om legalitet och förutsebarhet talar med styrka emot en sådan tillämpning.

Artikel 11 i EKMR, som i enlighet med lagen (1994:1219) om den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna gäller som lag i Sverige, tillerkänner var och en rätt till frihet att delta i fredliga sammankomster samt till föreningsfrihet, inbegripet rätten att bilda och ansluta sig till fackföreningar för att skydda sina intressen. Den konventionsskyddade mötes- och föreningsfriheten är sålunda enligt sin ordalydelse inte begränsad till förhållandet mellan den enskilde och det allmänna. I rättspraxis, särskilt på arbetsrättens område, har även uttalats att artiklar i EKMR ska kunna tillämpas i tvister mellan enskilda (se bl.a. AD 1998 nr 17 och AD 2001 nr 20). Frågan om en enskild dessutom ska kunna åläggas ett skadeståndsansvar för kränkningar av EKMR är emellertid av ett annat slag och har varit föremål för flera avgöranden i praxis.

I rättsfallet NJA 2007 s. 747, i vilket en försäkringstagare hade stämt försäkringsgivaren med krav på skadestånd grundat bl.a. på påståendet att försäkringsgivaren i sin spaning på försäkringstagaren kränkt hennes rätt till privatliv enligt artikel 8 i EKMR, fann Högsta domstolen att en enskild inte kan åläggas att betala skadestånd till en annan enskild med direkt tillämpning av EKMR. Domstolen uttalade därvid att det i fråga om skadeståndsansvar mellan enskilda ställde sig annorlunda än i sådana fall som rör statens skadeståndsansvar vid en konventionskränkning. Med beaktande av att Europadomstolen förklarat att det inte är önskvärt, eller nödvändigt, att utveckla en allmän teori om hur långt konventionens garantier bör utsträckas när det gäller förhållandet mellan enskilda ansåg Högsta domstolen, med hänsyn till det centrala rättsstatliga värdet av förutsebarhet, att övervägande skäl talade mot att ålägga en enskild part skadeståndsansvar med direkt tillämpning av konventionen.

Att EKMR saknar direkt horisontell effekt mellan enskilda bekräftades av Högsta domstolen i rättsfallet NJA 2015 s. 899. I målet hade domstolen att besvara en mellandomsfråga om en kränkning av EKMR genom en facklig stridsåtgärd i och för sig kunde grunda skadeståndsskyldighet för fackförbundet. Efter att ha konstaterat att det inte fanns grund för att jämställa fackförbundet med en statlig organisation vid tillämpningen av Europakonventionen gick domstolen igenom rättsutvecklingen i Europadomstolen sedan det ovannämnda avgörandet NJA 2007 s. 747 och uttalade att det i Europadomstolens praxis inte skett någon förändring som föranleder en annan bedömning än den som gjordes av domstolen i det rättsfallet (se NJA 2015 s. 899 p. 24–26 och 28–30).

Även Arbetsdomstolen har i AD 2012 nr 74 anslutit sig till Högsta domstolens bedömning i 2007 års rättsfall. Den samstämmiga uppfattningen i litteraturen synes också vara att det är uteslutet att tillerkänna EKMR direkt horisontell effekt mellan enskilda på så sätt att en konventionskränkning kan grunda skadeståndsskyldighet mellan enskilda (se bl.a. Håkan Andersson, Ersättningsproblem i skadeståndsrätten, 2017, s. 816 ff. och Stellan Gärde & Lisa Nyström, Rättsgrunder för skadestånd vid kränkning, 2016, s. 37).

Mats Fredlund har i detta sammanhang hänvisat till ett uttalande av Europadomstolen i målet Evaldsson m.fl. mot Sverige (nr 75252/01, den 13 februari 2007). I målet konstaterade Europadomstolen att system som i realiteten delegerat makten att lagstifta eller reglera viktiga arbetsrelaterade frågor till oberoende organisationer som agerar på marknaden kräver att dessa organisationer hålls ansvariga för sitt agerande. Uttalandet gjordes emellertid i samband med en prövning av statens ansvar för en sådan organisations agerande och kan inte utan vidare åberopas till stöd för att en enskild ska kunna åläggas skadeståndsansvar enligt EKMR.

Tingsrätten kan mot bakgrund av den rättspraxis som redogjorts för konstatera att det står klart att en enskild part inte kan grunda ett skadeståndsansvar direkt på EKMR gentemot en annan enskild part. Redan av detta skäl saknas det förutsättningar att

bifalla Mats Fredlunds skadeståndsyrkande även på den i andra hand framställda grunden. Vid prövningen av frågan om giltigheten av Förbundets beslut att utesluta Mats Fredlund har tingsrätten inte haft anledning att pröva frågan om uteslutningsbeslutet har kränkt Mats Fredlunds föreningsfrihet (se domskälen s. 27). Det finns inte heller i fråga om skadeståndsansvar anledning för tingsrätten att ingå i någon prövning av om Förbundets agerande inneburit en kränkning av Mats Fredlunds föreningsfrihet.

Rättegångskostnader

Mats Fredlund har vunnit målet till den del det avser yrkandet om ogiltigförklaring av uteslutningsbeslutet. Förbundet har vunnit målet till den del det avser Mats Fredlunds skadeståndsyrkande.

Enligt 18 kap. § 1 rättegångsbalken gäller som huvudregel att den part som förlorat målet ska ersätta motpartens rättegångskostnader. Av 4 § första stycket följer dock att rätten ska besluta att rättegångskostnaderna ska kvittas eller jämkas om det i målet förekommit flera yrkanden och parterna vunnit ömsom. Om vad det ena parten har förlorat endast är av ringa betydelse får rätten istället tillerkänna parten full ersättning för dess kostnader i enlighet med huvudregeln i 1 §.

Tingsrätten konstaterar att parterna i allt väsentligt har uppehållit sig vid frågan om Förbundet haft rätt att utesluta Mats Fredlund. Såväl skriftväxlingen som den muntliga och skriftliga bevisningen i målet har till största del avsett denna fråga, medan frågan om Mats Fredlunds rätt till skadestånd fått en klart underordnad betydelse och snarast haft karaktären av en rättsfråga. Tyngdpunkten i processen har alltså legat på frågan om uteslutningen av Mats Fredlund har varit befogad. Eftersom Mats Fredlund vunnit denna fråga bedömer tingsrätten att han i enlighet med den s.k. tyngdpunktsprincipen är att anse som vinnande part (jfr NJA 1978 s. 307). Han har därmed som utgångspunkt rätt till full ersättning för sina rättegångskostnader.

Mats Fredlund har begärt ersättning på det sätt som framgår av domslutet. Förbundet har överlåtit åt tingsrätten att bedöma skäligheten av kostnadsanspråket. Tingsrätten finner att den begärda ersättningen i sin helhet har varit skäligen påkallad för tillvaratagande av Mats Fredlunds rätt.

HUR MAN ÖVERKLAGAR, se bilaga (TR-02)
Överklagande, ställt till Svea hovrätt, ska ha inkommit till tingsrätten senast den 25 mars 2021. Prövningstillstånd krävs.

Gudrun Antemar Joakim Munter Daniel Samnerud

SVERIGES DOMSTOLAR

Hur man överklagar

Dom i tvistemål, tingsrätt TR-02

Vill du att domen ska ändras i någon del kan du överklaga. Här får du veta hur det går till.

Överklaga skriftligt inom 3 veckor

Ditt överklagande ska ha kommit in till domstolen inom 3 veckor från domens datum. Sista datum för överklagande finns på sista sidan i domen.

Överklaga efter att motparten överklagat

Om ena parten har överklagat i rätt tid, har den andra parten också rätt att överklaga även om tiden har gått ut. Det kallas att anslutnings-överklaga.

En part kan anslutningsöverklaga inom en extra vecka från det att överklagandetiden har gått ut. Ett anslutningsöverklagande måste alltså komma in inom 4 veckor från domens datum.

Ett anslutningsöverklagande upphör att gälla om det första överklagandet dras tillbaka eller av något annat skäl inte går vidare.

Så här gör du

1. Skriv tingsrättens namn och målnummer.
2. Förklara varför du tycker att domen ska ändras. Tala om vilken ändring du vill ha och varför du tycker att hovrätten ska ta upp ditt överklagande (läs mer om prövningstillstånd längre ner).
3. Tala om vilka bevis du vill hänvisa till. Förklara vad du vill visa med varje bevis. Skicka med skriftliga bevis som inte redan finns i målet.

   Det är inte säkert att du kan lägga fram nya bevis. Vill du göra det ska du förklara varför du inte lagt fram bevisen tidigare.

   Vill du ha nya förhör med någon som redan förhörts eller en ny syn (till exempel besök på en plats), ska du berätta det och förklara varför.

   Tala också om ifall du vill att motparten ska komma personligen vid en huvudförhand-ling.
4. Lämna namn och personnummer eller organisationsnummer.

   Lämna aktuella och fullständiga uppgifter om var domstolen kan nå dig: postadresser, e-postadresser och telefonnummer.

   Om du har ett ombud, lämna också ombudets kontaktuppgifter.
5. Skriv under överklagandet själv eller låt ditt ombud göra det.
6. Skicka eller lämna in överklagandet till tingsrätten. Du hittar adressen i domen.

Vad händer sedan?

Tingsrätten kontrollerar att överklagandet kommit in i rätt tid. Har det kommit in för sent avvisar domstolen överklagandet. Det innebär att domen gäller.

Om överklagandet kommit in i tid, skickar tingsrätten överklagandet och alla handlingar i målet vidare till hovrätten.

Har du tidigare fått brev genom förenklad delgivning, kan även hovrätten skicka brev på detta sätt.

Anvisningar för överklagande **TR-02 - Dom i tvistemål** • Producerat av Domstolsverket, Avd. för domstolsutveckling • 2018-11

Prövningstillstånd i hovrätten

När överklagandet kommer in till hovrätten tar domstolen först ställning till om målet ska tas upp till prövning.

Hovrätten ger prövningstillstånd i fyra olika fall.

- Domstolen bedömer att det finns anledning att tvivla på att tingsrätten dömt rätt.
- Domstolen anser att det inte går att bedöma om tingsrätten har dömt rätt utan att ta upp målet.
- Domstolen behöver ta upp målet för att ge andra domstolar vägledning i rättstillämpningen.
- Domstolen bedömer att det finns synnerliga skäl att ta upp målet av någon annan anledning.

Om du *inte* får prövningstillstånd gäller den överklagade domen. Därför är det viktigt att i överklagandet ta med allt du vill föra fram.

Vill du veta mer?

Ta kontakt med tingsrätten om du har frågor. Adress och telefonnummer finns på första sidan i domen.

Mer information finns på www.domstol.se.

Anvisningar för överklagande **TR-02 - Dom i tvistemål** • Producerat av Domstolsverket, Avd. för domstolsutveckling • 2018-11

SVERIGES DOMSTOLAR
www.domstol.se

Bilaga

Hur man överklagar hovrättens avgörande

Den som vill överklaga hovrättens avgörande ska göra det genom att skriva till Högsta domstolen. Överklagandet ska dock skickas eller lämnas till hovrätten.

Senaste tid för att överklaga

Överklagandet ska ha kommit in till hovrätten senast den dag som anges i slutet av hovrättens avgörande.

Beslut om häktning, restriktioner enligt 24 kap. 5 a § rättegångsbalken eller reseförbud får överklagas utan tidsbegränsning.

Om överklagandet har kommit in i rätt tid, skickar hovrätten överklagandet och alla handlingar i målet vidare till Högsta domstolen.

Prövningstillstånd i Högsta domstolen

Det krävs prövningstillstånd för att Högsta domstolen ska pröva ett överklagande. Högsta domstolen får meddela prövningstillstånd endast om

1. det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av Högsta domstolen eller om

2. det finns synnerliga skäl till sådan prövning, så som att det finns grund för resning, att domvilla förekommit eller att målets utgång i hovrätten uppenbarligen beror på grovt förbiseende eller grovt misstag.

Överklagandets innehåll

Överklagandet ska innehålla uppgifter om

1. klagandens namn, adress och telefonnummer,
2. det avgörande som överklagas (hovrättens namn och avdelning samt dag för avgörandet och målnummer),
3. den ändring i avgörandet som klaganden begär,
4. de skäl som klaganden vill ange för att avgörandet ska ändras,
5. de skäl som klaganden vill ange för att prövningstillstånd ska meddelas, samt
6. de bevis som klaganden åberopar och vad som ska bevisas med varje bevis.

Förenklad delgivning

Om målet överklagas kan Högsta domstolen använda förenklad delgivning vid utskick av handlingar i målet, under förutsättning att mottagaren där eller i någon tidigare instans har fått information om sådan delgivning.

Mer information

För information om rättegången i Högsta domstolen, se www.hogstadomstolen.se

Anvisning för överklagande HR, avgörande, med pt • Producerat av Domstolsverket • 2017-07